

בדרך קניית הזהירות

הבעיה הגדולה בזהירות, היא שלמרות שאנחנו מבינים שזה דבר טוב והגיוני, הדרישה להתבונן על כל דבר קטן היא קשה.

המצוות רבות ומפורטות, זה מחייב אותנו לזהירות כל הזמן, בכל מיני פרטים קטנים. זה דבר שקשה להבין.

את מידת הזהירות הכללית ניתן להבין, זה דבר מאוד מתקבל ומתיישב לעשות חשבון נפש. אבל מה שבעיקר קשה, אומר הרמח"ל, זה הדקדוק בפרטים. למה צריך כל כך הרבה לרדת לפרטים? כדי להבין את זה אנחנו צריכים ללמוד פרק שלם, שנוגע רק בבעיה הזו - איך לעורר מוטיבציה, אחריות, הבנה, להתבונן על כל הפרטים? כי זה מה שקשה, זהירות בפרטים הקטנים.

כדי להבין את זה, הרמח"ל כותב לפנינו שלוש דרכי הסברה בשלוש רמות, על חשיבות העירנות לפרטים הקטנים.

שלוש רמות כנגד שלוש סוגים של אנשים.

הרמח"ל מסתכל על החברה האנושית, ושואל: מה המוטיבציה של אנשים להשקיע? למה אנשים לא נשארים כל היום במיטה? מה מניע את החברה האנושית לעבוד? הרמח"ל מזהה שלוש מוטיבציות שונות, שלוש סיבות שיכולות להיות שתגרומנה לאנשים להשקיע.

הסוג הראשון, סוג יחסית מצמצם, זה אנשים שלמי הדעת - שואפי שלמות.

הם רוצים שלמות, יש להם דחף מאוד חזק מבפנים לשלמות מאוד גבוהה.

האנשים האלו, אפשר לומר שהם פרפקציוניסטים. הם רוצים להוציא מעצמם הרבה יותר, כי משהו מבפנים דוחף אותם.

למשל, יש מוזיקאים שמתאמנים עשרות שעות בשבוע, אם עשו שלוש טעויות ביצירה הם לא מרוצים. זה לא מושלם! וכן בכל מיני תחומים.

יש אנשים שרוצים שלמות, בכל מיני תחומים.

אנשים כאלו דורשים שלמות מאוד גבוהה, הם מבינים טוב מאוד את ההבדל בין טוב ויפה לבין מושלם. הם רואים, מרגישים את ההבדל ביניהם.

אם תשאל אותם מה עושה את ההבדל, הם יגידו שאלו הפרטים הקטנים.

הם עושים את ההבדל בין יצירה מוזקלית יפה ליצירה שלא נשמע כמותה! ההבדל הוא בליטוש, בדיוק, בחשיבה על כל פרט, על כל מילה.

זה מה שעושה את העסק למושלם!

לכן אם תשאל אותם במה הם משקיעים - בפרטים הקטנים. אם פרט קטן לא במקום, הם מאוכזבים!

הרמח"ל אומר לאותם אנשים: אם אתם רוצים שלמות במקצוע שלכם, אולי קל וחומר שתדרשו שלמות בנפש שלכם?

הרי הם יודעים שאם לא נותנים את הכל אז לא מגיעים לשלמות! כמו שהם מבינים את זה בתחומים אחרים, כך גם בעולם הרוחני - מה שעושה את האישיות למושלמת זה הדיוק בפרטים הקטנים!

(זה לא בהכרח שייך לכל אדם. יש אנשים שאין להם שום רצון לשלמות. זו תכונה בנפש שהרמח"ל מגייס לעבודת ה').

על זה נאמר "אשרי אדם מפחד תמיד" - בכל הפרטים הקטנים, כי כל דבר הוא חשוב! שלמה המלך משבח את האדם הזה כשהדבר נוגע בדברי תורה.

האנשים האלו כשעורכים שולחן, הם דואגים שכל הסכום יהיה בדיוק במקום. הם לא מפחדים, אלא הם דואגים שהכל יהיה במקום! הם עובדים על כל פרט קטן. (אנחנו לא מתייחסים לחיוביות או שליליות, זו תכונה שקיימת במציאות. אנשים שדורשים מעצמם מאוד גבוה מגיעים רחוק, כי הם לא יכולים להרשות לעצמם שלא למצות את עצמם, להרגיש כישלון. כמו בציונים, כך בעבודת ה'! סוג האדם הזה צריך לעשות אותו דבר בעבודת ה').

שיא הדבר הוא יראת החטא, שאדם דואג כל הזמן שמא יגרום החטא, ששום דבר לא יעכב אותו מהשלמות, מהדבקות בה'.

מספיק טעות אחת קטנה, וזה כבר לא זה.

האנשים האלו דורשים שלמות! הם יחקרו את הנושא מכל הכיוונים, הם יראו את כל הזוויות, הכל. אם זה לא, זה לא שווה.

זו מדרגה של דרישה עצמית, מיצוי אישי מאוד גבוה. לא כולם שם, זה מיעוט. הרמח"ל משתמש בתכונה הזו, במוטיבציה הזו, וממנף אותה לעבודת ה'.

הרמח"ל עוד ידבר בשתי מדרגות, ויארץ בשלישית - מדרגת ההמון, כי הספר נכתב לכל נפש. מטרת הפרק היא יצירת מודעות לחשיבות שבפרטים הקטנים, "אשרי אדם מפחד תמיד", להיות תמיד מתבונן בשכלו. ליישר את כל דרכיו!
זה דורש עירנות גבוהה ומתמדת על כל צעד ושעל.

הרמח"ל עובר לסוג השני של האנשים, סוג שני של מוטיבציה למאמץ הרמח"ל כדרכו משתמש במה שיש, בכוחות הנפש האנושית, וממנף אותם לעבודת ה'. המדרגה השניה היא אנשים שדורשים מעצמם שלמות, אבל לא מצד עצמם אלא בגלל ההקשר החברתי. הם מסתכלים על עצמם תמיד ביחס לחברה. השוואה החברתית גורמת להם לדרוש מעצמם דרישות גבוהות. לאדם מצד עצמו לא כל כך חשוב שהדברים יהיו מושלמים, אבל הוא רואה שאנשים ברמה שלו משיגים מושלמות כזו או אחרת. אז האדם מרגיש תחושת מבוכה - אני הרי כמוהם, והם מצליחים. הוא מרגיש נחיתות מול האנשים שסביבו, מול החברה, גם אם אף אחד לא מעיר לו. זו תחושה מאוד לא נוחה לבני אדם, כי הם משווים את עצמם כל הזמן לאנשים מסביב. זה גורם לאנשים לנוע, לדרוש מעצמם דרישות גבוהות בכל מיני תחומים. לא יכול להיות שאני אהיה כישלון, מאחור. אומר הרמח"ל, זו אנרגיה חזקה. היא דוחפת אנשים להתאמץ. אז בוא ניקח את האנרגיה הזו ונתעל אותה למקום העבודה הרוחנית.

איך יכול להיות שכשתשווה את עצמך לאנשים שהיו במדרגה שלך, מסתבר שהם הגיעו להישגים גבוהים מאוד רוחנית?
המקביל החברתי שלך כן הצליח.
התחושה הזו נכונה בעולם הרוחני, זה אפילו יותר נכון שם. האישיות, בה אנו עוסקים, זה מה שישאר איתך לנצח.

האישיות שבנית, יראת השמים, הדבקות - נבנית מתוך עבודה. עבודה פירושה פרטים. זה מאוד מטריד בני אדם אם הם מרגישים תחושת כישלון. ניתן משל לסבר את האוזן: אם אדם בן שישים ילך ברחוב, ויראה בן אדם שהוא למד איתו בתיכון. אותו בן אדם שואל את השני מה הוא עושה, והוא עונה לו שהוא מנהל את בית החולים הכי גדול בארץ. באותו רגע, בן השישים חושב לעצמו: אני סתם בתפקיד לא חשוב, איזה פקיד. אבל שנינו היינו ביחד בבית הספר? היו לנו תעודות שוות, יכולות זהות! ובסוף מה? בגיל שישים אני פקיד משועמם והוא מנהל בית חולים ענק. יש איזו צביטה בלב. מה עשינו במשך כל השנים האלו?
הוא התאמץ, דרש מעצמו. אני סתם בזבזתי את הזמן.
האדם מחליט להירשם במקום ללימודי רפואה, אבל אומרים לו שזה כבר מאוחר מדי...

תחושת החמצה, בדבר החשוב ביותר: האישיות! עבודת ה', ידיעת התורה, יראת ה' וכו'. אלו דברים שעכשיו הזמן לעבוד עליהם. ככל שאדם נהיה יותר זקן, זה נהיה יותר קשה לעבוד עליהם. כשאדם מסתלק מהעולם הוא כבר לא יכול יותר לבנות את אישיותו. תחושת החמצה היא אנרגיה, גם אותה אפשר למנף לכיוון עבודת ה'. כשאדם כבר בסוף ימיו, זה יהיה עבורו מאוד קשה לבנות את בניינו הרוחני. יותר נכון, אומר הרמח"ל, שנשתמש ביצר הזה לקדושה, לעבודה קשה בפרטים הקטנים, ולו רק כדי שלא נהיה נבוכים בעיני עצמנו.

המטרה היא להשיג כמה שיותר זהירות בפרטים הקטנים, דרך איזה כח זה לא חשוב עכשיו. מה שחשוב עכשיו זה לעורר את הזהירות שבך! להיות זהיר, אדם שאכפת לו מהפרטים. (הרמח"ל לא מדבר על להיות

יותר טוב מהשני, אלא על תחושת ההחמצה שמשתקפת דרך החברה. הרמח"ל לא מדבר על תחרות, אלא על לא להיות כישלון. אם אתה מאחורי כולם, ההשואה הזו מראה שאתה צריך להתעורר... אנחנו כרגע באים לבנות את הקומה הכי ראשונה - להיות עירני. אל תרוץ כמו סוס, תשים לב מה אתה עושה, תסתכל מה קורה! בשלב הזה, כמעט כל האמצעים בשרים. המטרה היא לעורר את האדם, לטלטל אותו. שיטת הרמח"ל היא שבשהאדם זהיר הוא נהיה פחות חומרי, היצר הרע פחות חזק. זה קצה חוט, היצר הרע לא שולט לגמרי על החיים. עם קצה החוט הזה אפשר להתקדם קדימה. זה משהו ראשוני בסיסי, לעצור לשים לב! אלו הדרכים לעצור).

הדרך השלישית מיועדת לציבור הרחב, להמון. ההמון פועל בגלל הדין, עומק הדין. מי יעמוד ביום הדין. מה זה דין? מה בעצם הרמח"ל פונה אל הציבור הרחב, ההמון? העולם שבו אנחנו חיים, כמעט כולו בנוי על פי שיטת הדין. העולם שלנו מלא דין. יש שני שמות לה' - אלוקים ויקוק. יקוק מבטא את מידת הרחמים, ואילו שם אלוקים הוא שם דין. בראשית הבריאה ספר בראשית מתייחס אל ה' רק כאלוקים. כל העולם מלא דין. מה זאת אומרת? העולם הזה מלא חוקים. חוקי טבע, חוקים פיזיקליים וכו'. החוקים האלו לא מוותרים, הם מאוד נוקשים. מי שיעבור עליהם יסבול! אדם שיכניס את היד לאש - יכווה! האש לא מוותרת, אין הנחות או הזדמנות שנייה. דין האש היא לשרוף. לא יעזור להצטער או לבקש סליחה מהאש, זה לא יעזור. זה ככה בכל החוקים. אם בגוף האדם יש מרכיב שלא עובד כמו שצריך, אז האדם חולה. אי אפשר לבקש ממנו לוותר, לומר לו שזה לא פייר. בעולם הזה כל החוקים מאוד נוקשים, חד משמעיים. מי שלא מתנהל לפי החוקים - חוטף. אין רחמים, אין אפשרות לתקן, להחזיר את הגלגל אחורה. כל העולם הזה בנוי ככה. לא רק זה, העולם הזה בנוי כך שמספיקה טעות קטנה באיזה חוק כדי שהכל יתפרק. זה גם לא הוגן. אדם שכל יום מנקה ומתקן את המכונית שלו, עושה לה טיפול, ויום אחד חוט אחד קטן נקרע בנסיעה והמכונית עוצרת. זה לא פייר! חוט אחד קטן. עשיתי את הכל, אני תמיד משקיע. זה לא מעניין! מספיק חוט אחד קטן. פרט אחד קטן יכול לפרק את הכל, אין התחשבות, אין מבט כללי. זה נכון לא רק בטבע ובטכנולוגיה, אלא גם בחוקים של האנושות. האנושות מחקה את הטבע, יוצרת מערכות שילטוניות מלאות חוקים. גם אותן מערכות עובדות בדינים. אדם ששלושים שנה מגיע בזמן לאוטובוס, ופעם אחת איחר לאוטובוס בשתי דקות - זהו, הוא יפספס אותו. הוא יאחר לעבודה ויפסיד כסף. אז מה אם הוא מגיע שלושים שנה לעבודה, הנהג לא יחזור אחורה בשבילו. אדם אחר לעבודה, שם את הכרטיס ונרשם לו שעתיים פחות. אז זה ירד לו מהמשכורת. העולם שלנו מלא חוקים, אין התחשבות או רחמים. פרט אחד קטן יכול להרוס את הכל. למה אנשים מתאמצים, לומדים למבחנים? כי העולם מלא דין. יש לי תלמיד שרוצה מאוד להתקבל למשהו מסוים, בגלל נקודה אחת שהיתה חסרה לו הוא לא הצליח אז הוא ניגש שוב. למה אנשים עובדים קשה, קמים מוקדם וממהרים לאוטובוס? לרוב האנשים זה לא בגלל שלמות עצמית או מתח חברתי, אלא כי מי שלא מדקדק בדינים לא מסתדר פה בעולם! אדם כזה משלם מחירים. רוב האנשים בעולם מתאמצים על הפרטים הקטנים כי אחרת דברים לא יעבדו, הם יהיו במלא קשיים, כי צריך לשמור על החוקים. והחוקים מלאים פרטים, וכל פרט יכול להיות קריטי. פרט אחד קטן יכול להפיל אותך כלכלית, גופנית, חברתית. זה לא משנה. אם העולם מלא דין בטבע, במדע, אותו דבר בתחום הרוחני, אומר הרמח"ל. גם העולם הרוחני מלא דינים. אם חסרה בספר תורה אות אחת - הוא לא שווה כלום! מספיק פרט אחד קטן וזה לא יהיה שווה כלום.

הרמח"ל רוצה להביא דוגמאות מהתנ"ך לחשיבות הפרטים הקטנים, כמה לא מתחשבים במכלול. אברהם אבינו, אוהב ה', אדם שכולו אהבת ה', אדם שבמכלול מלא אהבת ה', טועה פעם אחת ושואל את ה' במה אדע כי אירשנה. הוא הטיל ספק קטן קטן באהבה הזו, ובגלל השאלה הזו הוא נענש שבניו ישתעבדו במצרים ארבע מאות שנה!

נו, אתה לא יכול להסתכל על המכלול? אי אפשר לראות בגדול שאברהם בסדר? כי כל פרט קריטי, כל פרט חשוב.

בפעם אחרת, אברהם כרת ברית עם אבימלך. סליחה? חשבתי שאנחנו אוהבים, אומר ה'. למה אתה כורת ברית עם האדם הזה בלי לעדכן? איפה הנאמנות לאהבה? על זה אברהם גם נענש. על מה! על טעות קטנה, לא משנה שהוא אוהב.

יעקב אבינו, אמת. הולך עם האמת, איש האמת. אבל, יעקב הולך עם האמת עד הסוף, יותר מדי, פעמיים. להיות עם האמת יותר מדי זה גם טעות. פעם אחת רחל בוכה לו "הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי", ויעקב עונה לה את האמת, שמי שאחראי על ילדים זה הקב"ה. אבל לא אומרים את האמת תמיד. רחל במצוקה, זה לא נכון להגיד את האמת! זו לא טעות של רשעים, אלא טעות של אדם שכולו אמת. על זה הוא נענש שכל בניו ירדו למצרים לפני יוסף וישתחוו לו.

יעקב כולו אמת, ופעם אחת הוא טעה במשהו קטן, והכל מתפרק. אפילו שהוא אדם רציני. זה נועד להסביר לאדם את המציאות. כל פרט קטן עלול להרוס הכל, תדע את המשמעות, תיזהר! אם תחפץ בדבר אחד, זה קריטי! יש לזה השלכה דרמטית. אם אתם אנשים מדקדק על הפרט, אז קל וחומר שהוא מדקדק עם האנשים שהם לא כאלו מדהימים. למה שה' יוותר להם על הפרטים, אם אפילו לאותם צדיקים הוא לא מוותר?

יעקב אבינו לא מוכן לחשוב על האפשרות שעשוי יקח את דינה ביתו. זה לא אמת! אומרים חכמים, זו האמת, אבל מה עם חסד? אם היית מחתן את דינה עם עשיו היא היתה מחזירה אותו בתשובה אולי!

איפה החסד? רק אמת?

גם על זה נענש יעקב. איזה נורא! על זה היה מעשה דינה, על זה לקח אותה שכם, על שיעקב יותר מדי איש אמת, כחוט השערה יותר מדי איש אמת. אם יעקב היה מצליח להחזיר את עשיו בתשובה, ההיסטוריה היתה משתנית! כל האסונות שסבלנו מאדום לא היו קורים.

הרמח"ל לוקח מדרשים מפורסמים, מקורות שגם הציבור הרחב מכיר, ומראה את החשיבות של הפרטים הקטנים.

יוסף מלא ביטחון בה'! פעם אחת הוא בוטח בבשר ודם, בשר המשקים. אתה לא מספיק בוטח בה? אז מה אם אתה כל הזמן בוטח. על זה הוא מקבל עוד שנתיים בכלא המצרי. על טעות קטנה בביטחון בה'. ליוסף היתה תוכנית שהוא יעלים את הזהות שלו בפני אחיו. הם באים ואומרים "עבדך אבינו". הוא היה במקום צריך למחות על זה שהם אמרו שאביו הוא עבדו, היה צריך לבטוח בה'. על זה הוא נענש, לפי דעה אחת הוא מת לפני אחיו בגלל זה!

דוד המלך כולו דבקות בה', פעם אחת הוא טועה, מילה אחת בספר תהלים, "זמירות היו לי חוקיך" - על שהוא קרא לתורה זמירות הוא נענש, על מילה שנבעה מעודף רגש הוא נענש בהעלאת הארון עם כל מה שקרה שם.

מיכל בת שאול הוכיחה את דוד. אומרת לו שצריך קצת איפוק, ועל זה היא נענשה. חז"ל אומרים שהיא היתה אשה מופלאה ויראת שמים, פעם אחת דרשה איפוק ועל זה נענשה באיפוק - לא היו לה ילדים. חזקיה, מלא ביטחון בה', עומד עם אלפיים חיילים מול מאתיים אלף כי ה' אמר לו, הוא מקשיב לנביא! אבל אחר כך, כשבאים שרי בבל ושואלים את חזקיה מה מקור עוצמת מלכות ישראל, הוא לוקח אותם לאוצרות המלך.

הוא היה יכול לעשות קידוש ה' ולא עשה, ועל זה נענש.

אנחנו רואים שאפילו לאנשים כאלו גדולים אין דבר כזה להחליק על הפרטים הקטנים.

למה עוצמתה של מידת הדין כל כך חזקה אפילו על גדולי עולם?

אפשר להסתכל באופן כללי על האישיות שלהם, לומר שלא צריך לתת לטעות קטנה לפגוע במכלול. אנחנו אומרים שלא כך, דרך העולם היא שגם לטעויות קטנות יש השלכות מערכתיות.

כך אומרת בגמרא בחגיגה, שה' דן בדין גם מנאפים וגם מושכי שכר שכיר. גם טעות קטנה יכולה להיות חמורה מאוד, הדיין לא מעלים עיניו מהדברים הקטנים. כמו שלא היית רוצה שה' יעלים עיניו מהמצוות הקטנות שאתה עושה, כך גם בעבירות הקטנות.

לכן כל המושג ויתור לא שייך לעולם הטבע, כל פרט חשוב באמת. אי אפשר לוותר על איבר בגוף או על תהליך כימי, כל דבר קריטי. כך גם בעולם הזה, כל הפרטים חשובים, לכן אי אפשר לוותר על שום פרט. כך גם בעולם הנפשי הרוחני.

מה שצריך לעורר את ההמון לדייק בפרטים זו תודעת הדין, שזו תודעת החיים הרגילה שלהם. המוטיבציה של ההמון להתאמץ היא לא שלמות עצמית או תחושת החמצה, אלא הכרח - אם לא תעשה לא יהיה לך, לא תעבוד ולא יהיה לך כסף. הפרטים הם חיוניים ובלעדיהם שום דבר לא יעבוד.

אלא שפה אנחנו נדרשים לחידוש גדול. אם אמרנו שכל העולם בנוי על דין - מהם רחמים? באמת זו מידה שלא נמצאת ברוב העולם. בטבע אין רחמים, ברוב העולם המדעי לא שייך המושג הזה. אבל הרחמים נמצאים, רק בעולם האנושי ורק בתחום שקשור לעולם הערכים והרצונות. רק שם אנחנו נפגשים עם רחמים, בדברים שקשורים לאישיות ולנפש שלנו.

זה חידוש גדול מאוד, בקשר לנפש של האדם ה' מאפשר מציאות של תיקון. התיקון מתאפשר רק בגלל שיש רחמים, שמצד הדין היה ראוי שהחוטא יענש מיד ללא אפשרות לתקן, ושהעונש יהיה חמור מאוד - הוא עבר על רצון ה'! הכניס את היד לאש, אי אפשר לבטל את זה.

רחמים זה חידוש עצום! ה' עוצר את המנגנון של הטבע. אדם מכניס את היד לאש והיא לא שורפת אותו, אומרת לו שזו טעות ראשונה שלו. או שהאש תשרוף אותו רק חלש, ואם הוא יצטער יהיה אפשר לחזור אחורה כאילו האש לא שרפה לאדם את היד. זה לא קיים כמעט בעולם.

כל זה נמצא בעולם בשביל התשובה - ה' בשבילה הופך סדרי בראשית, עושה ההפך מכל מה שאנחנו מכירים במציאות.

הרמח"ל מסביר שרחמים אין משמעם הפקרות, אובדן הדין. האפשרות לתת לאדם תשובה היא בעלת טעם ומשמעות. (כל גדולי העולם שהבאנו לעיל, אולי לא עשו מספיק תשובה בזמן).

למה עבירה מזיקה לאישיות האדם? בגלל הקשר הנפשי בינו לבין המעשה. הרצון. העבודה שאדם רצה לעשות משהו. הרצון מחבר בין האדם להתרחשות. אם אדם עשה מעשה באונס גמור, בלי רצון - הוא לא נענש, זה לא היה ברצונו. זה מנתק את הקשר בינו לבין הפעולות, המעשה ותוצאותיו לא קשורים לאדם.

זאת אומרת שאם אני אחתוך את הרצון הזה, ניתקתי את הקשר בין המעשה לאדם, ואז המעשה הזה לא מקלקל את האדם, לא מיוחס אליו.

כשאדם מצטער בכל ליבו על המעשה שעשה, הוא מנתק את הקשר הזה! העובדה שהוא נלחם כל כך בקשר בינו לבין המעשה, שהוא לא רוצה אותו, גורמת ניתוק בינו לבין המעשה!

מצאנו דוגמה לזה בהתרת נדרים. אדם שנדר משהו ועבר על נדרו חייב מלקות. אבל הוא יכול ללכת לחכם ולברר שהוא מתחרט על כל הנדר, והוא כועס על עצמו ומתבייש בנדר שהוא נדר, מנתק את רצונו מהנדר. אז הנדר חסר כתובת.

עקירת הרצון מתירה את הנדר למפרע! "בכולהוון איתחרטנא בהוון", הוא יהיה פטור ממלקות. הנדר כאילו לא היה!

הדרך להתיר נדרים היא סביב העיקרון של עקירת הרצון. לכן נדרים זו הדוגמה הכי טובה בהלכה למושג התשובה: אנחנו רואים איך החרטה של האדם משנה למפרע את המציאות ההלכתית שלו (אולי לכן פותחים את יוהכ"פ בכל נדרי - תראה שאפשר לשנות את העבר!), זה רחמים מאוד גדולים. העוון סר מהמציאות למפרע בעקבות צערו של האדם. זה ודאי חסד, לא משורת הדין.

אבל זה לא מכחיש את הדין. יש פה חסד, אבל יש בו דין, תביעה - האדם צריך להצטער, לעשות תיקון. זה לא שה' ויתר לאדם, אלא שהאדם התחרט מאוד והצטער והתנחם על מה שעשה. רחמים הם סבלנות, לתת לאדם הזדמנות שלא קיימת בטבע כדי לאפשר לו לתקן את העבר.

אבל עדיין אנחנו חוזרים לדין. אם אדם לא יעשה תשובה, הדין יחזור למקומו ולכל טעות תהיינה השלכות. הדין הוא עיקר המגע בעולם הזה. כמעט אין פה רחמים, זה שייך רק בתחום המוסרי ערכי ורק בגלל אפשרות התשובה, בשבילה.

כמו יחסים בין בני אדם. אם אדם מבקש סליחה מחברו מכל הלב, אז הוא יכול לסלוח לו. יש לנו כח כזה לתקן, לשוב.

סיכום בקצרה:

הרמח"ל בפרק הרביעי פונה אל הקורא משלושה כיוונים שונים כדי לנסות לעורר בו מוטיבציה לא רק להיות זהיר, אלא לשים לב גם לפרטים הקטנים, לא רק חשבון נפש כללי. הדקדוק בפרטים מאוד קשה, לכן הרמח"ל מקדיש פרק שלם לשכנוע הקורא להשקיע.

הרמח"ל פונה בראשונה למיעוט של שואפי השלמות - פרפקציוניסטים, אנשים שכל עבודה שיוצאת מתחת ידיהם חייבת להיות מושלמת. אנשים כאלו מבינים את חשיבות הפרטים הקטנים, זה מה שהופך עבורם משהו מוטב למושלם, ובשבילם זה הבדל עצום. לאותם אנשים אומר הרמח"ל: אם אתם דורשים שלמות במקצוע - כל שכן בנפש! הם מבינים הרי ששלמות נובעת מליטוש עדין, מתשומת לב לפרטים הקטנים. הרמח"ל מנתב את תכונת הנפש של אותם האנשים וממנף אותה לעבודת ה', משכנע אותם לעבוד באותה דרישה לשלמות גם בעבודת ה', כדי שבעזרת הדרישה העצמית הגבוהה שלהם יגיעו ליראת החטא - דאגה ששום דבר לא יעכב אותם מדבקות בה'.

הרמח"ל עובר לדבר אל רוב האוכלוסיה, ומשתמש בכך נפש נוסף - תחושת ההחמצה שבאדם. הוא מראה שאנשים דורשים מעצמם שלמות מתוך השוואת עצמם ויכולותיהם לאחרים, בעקבות תחושת המבוכה שנוצרת אצל אדם כשהוא רואה את עצמו כבישולון. גם אדם שלא חשוב לו שדברים יהיו מושלמים, דואג להשיג מושלמות ברמה כזו או אחרת כשהוא רואה שאנשים בעלי יכולות ברמתו מגיעים למושלמות כזו. האנרגיה הזו, שמונעת מתחושת הכישולון וההחמצה, גורמת לבני אדם לפעול להגיע לשלמויות שונות, ואם כן - אותו דבר לגבי עבודת ה'. שם זה אפילו יותר נכון, האישיות היא הדבר הכי מהותי באדם, והיא נבנית בעקבות עבודה על הפרטים. בתחושה הזו ניתן להשתמש כדי להעשות זהירים לפרטים הקטנים בבניה הרוחנית. (הזהירות - העירנות הזו, גורמת לאדם להיות פחות חומרי, ליצר להיות פחות חזק, זה הבסיס ממנו מתפתחים).

הסיבה השלישית שמזכיר הרמח"ל לחשיבות העבודה על הפרטים, כדי לשכנע את ההמון, היא עומק הדין. העולם (כמעט) כולו מתנהל על פי דין - חוקים, סדר, טבע. חוקי הטבע לא מוותרים ולא עושים הנחות, מי שעובר עליהם יסבול. אין בטבע אפשרות להחזיר את הגלגל אחור, אין מקום להנחות או ויתורים, מספיקה טעות אחת קטנה כדי שהכל יהרס. זה נכון גם במערכות הטבע וגם במערכות אנושיות. אנשים הרבה פעמים מתאמצים בפרטים הקטנים לא בגלל שלמות עצמית או תחושת ההחמצה, אלא בגלל שאחרת אי אפשר להסתדר. על החוקים צריך לשמור, כל סטייה קטנה יכולה לגרום תוצאות הרסניות. אותו דבר בתחום הרוחני. הרמח"ל מביא לכך דוגמאות מהתנ"ך: אברהם אבינו, שלמרות היותו כל כולו אוהב ה' נענש על ספק קטן שהטיל באהבה זו; יעקב, שכל כולו איש אמת, ונענש על היותו כחוט השערה יותר מדי איש אמת; יוסף, שכל כולו ביטחון בה', ונענש על טעות מזערית בביטחון בה'. אפילו לאנשים כה גדולים אין ויתור על הפרטים הקטנים, ואם כן - קל וחומר אנחנו. אדם חייב להיות זהיר בפרטים הקטנים בעבודת ה'!

הדין הוא דרך העולם, טעות קטנה יכולה להרוס הכל. ויתור לא שייך בעולם הטבע, אי אפשר לוותר על שום פרט. אותו דבר בעולם הרוחני - כל פרט הוא חיובי, בלעדיו דברים לא יעבדו.

הרמח"ל מוסיף שבמישור של עולם הערכים שייך מושג נוסף הנקרא רחמים - אפשרות לתיקון. מן הדין החוטא היה צריך להענש, אבל הרחמים עוצרים את מנגנון הטבע, מאפשרים לאדם לא רק שלא לקבל את מלוא תוקף הדין עליו אלא גם להחזיר את הגלגל אחורה ולבטל את הדין, כל זה בשביל עניין התשובה. רחמים הם לא הפקרות, האפשרות לעשות תשובה היא בעלת טעם: העבירה מזיקה לאדם בגלל הקשר הנפשי שלו למעשה, הרצון הוא שמחבר אותו למה שקרה. כמו שבמקרה של אונס האדם לא נענש, הוא מנותק מהמעשים ותוצאותיהם, כך גם אם עשה תשובה - אם ניתק את עצמו מאותו רצון, מצטער על המעשה - גם אז מנותק הקשר. המעשה כבר לא משוייך אליו! החרטה והצער גורמים לעוון להעלם. אולם רחמים הם סבלנות, לא ויתור. אם האדם לא ינצל את הזדמנותו לתקן, לא יצטער על מעשיו, הדין יחזור למקומו. הרחמים שייכים רק בתחום המוסרי ערכי ורק בשביל התשובה. עיקר העולם מתנהל על פי דין. תודעת הדין הזו היא שגורמת לסוג השלישי של האנשים להתאמץ, וגם אותה מתעל הרמח"ל לעבודת ה'.

השיחה נערכה לפישטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.